

*Dr. sc. Arben MURTEZIĆ,**
Direktor Centra za edukaciju sudija i tužilaca
Federacije BiH

Prikaz knjige
Primljeno: 12. jul 2021.
Prihvaćeno: 6. septembar 2021.

GOVOR MRŽNJE ONLINE I U DRUGOM JAVNOM PROSTORU

Sanja Tadić–Stojisavljević i Davor Trlina, (2021)

Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru.

Sarajevo: Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH

Publikacija „Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru“ je sistem-ska publikacija koja sadrži stavove teorije, komparativnog prava i normativna rješenja koja se tiču govora mržnje, te srodnih i povezanih koncepata. Potreba za ovom publikacijom je postojala obzirom da je literatura iz ove oblasti ograničena, a ova negativna društvena pojava se globalno sve više razvija koristeći internet kao sredstvo koje ovom problemu daje potpuno novu dimenziju. Ne treba posebno isticati koliko je ovaj problem naglašen i kakve opasnosti nosi u post-konfliktnom društvu. Isto tako, jasno je da korištenje informacionih tehnologija, dovode do novih pravnih pitanja u različitim oblastim, pa tako i u ovoj.

Zbog svega navedenog, Sanja Tadić – Stojisavljević, tužiteljica Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske te sertifikovana edukatorica Savjeta evrope za član 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dr. sc. Davor Trlin, stručni savjetnik u Centru za edukaciju sudija i tužilaca F BiH i spoljni saradnik-predavač na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i Fakultetu za društvene i ekonomske studije Univerziteta Burch u Sarajevu, su ponudili čitalačkoj javnosti publikaciju koja istovremeno služi i za sticanje

* e-mail: arben.murtezic@cest.gov.ba

prvih znanja o ovom konceptu, ali i kao alat za moguće suzbijanje ove negativne društvene pojave.

Publikacija se sastoji od sedam poglavlja, te 209 izvora. Recenzije, u kojima su ovo djelo preporučile za objavu, su dale dvije profesorice koje su i same ranije držale brojne edukacije iz domena krivičnopravnih aspekata slobode izražavanja i javnopravnih standarda govora mržnje, a takođe i radile opsežne analize sudske i tužilačke prakse u BiH iz domena krivičnopravnih aspekata govora mržnje, Prof. dr. Amila Ferhatović, profesorica Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, i Prof. dr. Marija Lučić-Čatić, profesorica na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

U prvom poglavlju, koje nosi naziv „Koncept govora mržnje“, autori naglašavaju da je definicija uvijek sporna, te ukazuju na radnu definiciju Komiteta ministara Savjeta Evrope. Posebno naglašavaju da nije svaki vid iskazivanja mržnje govor mržnje, te da se taj izričaj mora odnositi na određenu individuu ili grupu individua, zbog određene karakteristike, a koje su upravo oni zabranjeni osnovi diskriminacije, a koji se najčešće, kao u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, nalaze u zatvorenoj listi. U ovom poglavlju, autori objašnjavaju razliku između uvrede i klevete, te govora mržnje, kao oblika zloupotrebe slobode izražavanja, te logički i pravni slijed diskriminacija-govor mržnje- krivična djela počinjena iz mržnje. Pojašnjeno je i da govor mržnje ne mora biti izvršen samo verbalnim izričajem već i simbolima, slikama, precrtavanjem dvojezičnih tabli... Posebno je značajno ukazivanje na šestodijelni test govora mržnje, koji je razvila nevladina organizacija iz Londona Article 19. a koji prati niz faktora izvedenih iz prakse Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj test je bio nepoznat većini bosanskohercegovačkih sudija i tužilaca, pa je veoma korisno da su ga autori objasnili. Autori su posebno ukazali na razlike između evropskog i američkog konteksta/poimanja govora mržnje.

U drugom poglavlju, koje se odnosi na slobodu izražavanja, predstavljene su međunarodni standardi slobode izražavanja, trodijelni test koji je razvio Evropski sud za ljudska prava, te su dati određeni judikati ovog međunarodnog foruma, a koji se odnose na član 10. Evropske konvencije. Ovo je posebno važno jer u pravnom sistemu BiH djeluje Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja se direktno primjenjuje u pravnom sistemu BiH, a sudovi i tužilaštva u BiH mogu da primjenjuje domaće pravne akte u svjetlu Konvencije. Ovim poglavlje je kompleksni i apstraktni sistem člana 10. koncizno i jasno predstavljen i približen pravnim praktičarima.

Treće poglavlje, „Govor mržnje u međunarodnom pravu i praksi“, sadrži detaljan pregled međunarodnih dokumenata koji uređuju govor mržnje. Autori su

objasnili dvostruki pristup Evropskog suda za ljudska prava govoru mržnje. Ovo poglavlje također sadrži nekoliko ključnih presuda Suda, a posebno je predstavljena presuda u predmetu „Delfi AS protiv Estonije“, koja daje smjernice za web portale kada je riječ o komentarima čitalaca. Jedina presuda protiv Bosne i Hercegovine, koju je Sud donio do sada, je „Smajić protiv Bosne i Hercegovine“, a ona je vrlo temeljito prezentirana čitalačkoj publici.

Kako je primijećeno da određeni nosioci pravosudnih funkcija imaju nedoumica sa razlikovanje krivičnih djela izazivanja mržnje (što su zapravo ovi krivičnopравни aspekti govora mržnje) i krivičnih djela počinjenih iz mržnje, ovaj drugi koncept je posebno predstavljen. Ovo i iz razloga što se, kako autori i ističu, „govor mržnje često čuje i vidi prije, za vrijeme i nakon incidenata povezanih s mržnjom“. Poglavlje IV, s tim u vezi, sadrži definiciju krivičnog djela počinjenog iz mržnje, odnos govora mržnje i krivičnih djela počinjenih iz mržnje, međunarodni i regionalni okvir, značaj procesuiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje, domaće zakone i sudsku praksu krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Posebno je značajno što su autori dali indikatore predrasuda. Takođe su predstavili tipologiju počinilaca. Poglavlje sadrži i određena procesno-pravna pitanja, i to: dokaze o motivu i zastupanje optužnice. Ovaj dio publikacije sadrži i bogat pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, ali ne i za Bosnu i Hercegovinu, jer je jednostavno nema (za razliku od govora mržnje-„Smajić protiv Bosne i Hercegovine“).

U poglavlju V, „Suzbijanje govora mržnje u BiH: pravni okvir i praksa“, date su ustavnopravne osnove zaštite od govora mržnje, te krivičnoppravna odgovornost, građanskopravna odgovornost i upravnoppravna odgovornost. Kada je kod krivičnoppravne odgovornosti riječ, pored ukazivanja koja su to zapravo krivična djela izazivanja mržnje, u fus noti su dati i rezultati istraživanja koja su autor Trlin i profesorica Amila Ferhatović izveli 2019. godine, a na presudama i optužnicama, od 2004. do aprila 2019. godine. Tu su takođe dati i statistički podaci o presuđenim krivičnim djelima izazivanja mržnje. Autori su u dijelu koji se odnosi na građanskopravnu odgovornost za govor mržnje, sa pozivanjem na ranija istraživanja izvršena u CEST-u, ukazali da bi se osnov mogao, pored postavljanja imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, te opštih odredbi Zakona o obligacionim odnosima, mogao naći i u odredbama Zakona o zabrani diskriminacije BiH, a koji regulišu uznemiravanje kao formu diskriminisanja. Kao uzor su ukazali na presude najviših redovnih sudova u Hrvatskoj, a koja ima imanentna rješenja u njihovom Zakonu o zabrani diskriminacije, kao Bosna i Hercegovina.

Da bi se ocjena stanja u Bosni i Hercegovini bolje izvela, ali i sa ciljem da praktičari u državama regiona, imaju uvid u prakse država nastalih raspadom bivše Jugoslavije, prikazana su normativna rješenja govora mržnje, sa selektovanim primjerima sudske prakse. Ovo je urađeno u poglavlju VI. Iz analize bi se moglo zaključiti da u svim državama dominira posebno govor mržnje protiv LGBTI osoba, uz višedecenijski govor mržnje protiv manjinskih etničkih grupa, s tim da se on, ponavljam, poprilično preselio na Internet.

Posljednje poglavlje nosi naziv „Regulacija i samoregulacija elektronskih medija i interneta“. Ovdje su autori dali rekapitulaciju urađenog od strane regulatornih i samoregulatornih tijela u Bosni i Hercegovini, gdje su zaključili da su Regulatorna agencija za komunikacije BiH i Vijeće za štampu BiH uradili dobar posao u eliminaciji govora mržnje iz klasičnih medija (posebno da je veliki broj odluka ovih organa, kasnije potvrđen od strane sudova u BiH), ali da je veliki dio virtuelnog prostora ostao neregulisan i nepodložan sankcijama. U ovom su poglavlju date mogućnosti za prijavu govora mržnje nadležnim organima u BiH, a takođe je objašnjeno kako prijaviti govor mržnje na društvenim mrežama (Facebook, YouTube, Twitter), te proceduru koje navedene kompanije provode nakon prijave.

U predgovoru ove publikacije sam napisao da je riječ o „akademsom štivu za praktičare“. Iako je ova knjiga zamišljena alat za sudije i tužioce kada treba da odluče o mogućem govoru mržnje u predmetu koji je pred njima, ona je takođe svoje mjesto našla i na stolovima medijskih djelatnika, te aktivista na društvenim mrežama. Pozivi praktičara u smislu potrebe za knjigom i zahtjeva za istom je bio na zadovoljavajućem nivou. Takođe su došla pozitivna mišljenja o kvalitetu iste. Univerzitetski profesori iz Bosne i Hercegovine ali i regiona su odlučili da koriste knjigu kao širu literaturu za nastavu. Te informacije koje su nam date su dokaz da je knjiga već sad, nekoliko mjeseci nakon objave, ispunila svrhu. Ovom prilikom se nadamo da će još veći krug ljudi dobiti informacije o njenom postojanju, te će ju potražiti i koristiti. U narednom periodu izdavač će se potruditi da što veći broj primjeraka učini dostupnim i kolegama u Republici Srbiji.